

quenter et utilissime principium istud applicari potest in praxi.

CAPUT TERTIUM.

DE MOTIVIS CERTITUDINIS.

Motivum in genere est ratio qua mens impellitur ad judicandum; *judicium* enim in affirmatione aut negatione consistit: porro aliqua debet esse ratio cur mens potius affirmet quam neget, aut vice versa: hæc autem ratio dicitur *motivum*, quia mentem movet et ad judicandum determinat.

Si veritatem clara luce intueremur, sicut videmus solem in meridie, *motivo* ab ea distincto non indigeremus. Motivum igitur est medium quo imbecilles adjuvamus et ad veritati adherendum determinamur.

Dividitur in certum et incertum, evidens et invidens, probabile et improbabile, sicut et *judicia* iis motivis innixa, ut diximus, pag. 46.

Nunc præcipue nobis dicendum est de motivis certis, quæ possunt esse in ordine metaphysico, physico vel morali, sicut ipsa certitudo de qua supra diximus, pag. 112.

In ordine metaphysico, vel agitur de iis quæ intra nos geruntur, et habemus sensum intimum; vel de essentiis rerum, et datur evidentia. In ordine physico, de existentia et qualitate corporum agitur, et tunc relatione sensuum innititur. In ordine morali, vel de doctrinis in moribus hominum fundatis quæstio movetur, et consensionem hominum ac traditiones imprimis consulere debemus; vel de factis historicis, et testimonium hominum profertur; vel de præteritis mentis nostræ affectionibus, et memoria exhibetur. In ordine tum physico, tum morali, aliquando judicandum est de objectis similibus aliis objectis nobis cognitis, et datur analogia.

Præsens igitur caput in octo dividemus articulos, quorum primus erit de sensu intimo, secundus de evidentia, tertius de relatione sensuum, quartus de consensione hominum, quintus de eorum testimonio, sextus de memoria, septimus de analogia, et octavus de motivo probabili.

ARTICULUS PRIMUS.

DE SENSU INTIMO.

Sensus intimus interior est affectio qua mens de presenti statu suo admonetur; dicitur etiam conscientia seu nostri scientia.

PROPOSITIO.

Sensus intimus est motivum metaphysice certum judicandi.

Explicatur et simul prob. Illud est motivum metaphysice certum judicandi, quod in quacumque hypothesis necessariam habet connexionem cum veritate *judiciorum* quæ ipso nituntur: atqui sensus intimus, in quacumque hypothesis, necessariam habet connexionem, etc. Vel enim necessariam habet connexionem cum veritate *judiciorum* quæ ipso nituntur, vel *judicia* sensu intimo innixa possunt esse falsa: atqui repugnat *judicia* sensu intimo innixa, in aliqua hypothesis, esse falsa, siquidem subjectum et attributum in eodem individuo existunt, in eo scilicet qui sensum experitur. Sit in exemplum *judicium* istud: *Ego cogito*: facta qualibet hypothesis, *judicium* istud falsum esse non potest; sive enim præcipitatione ducamur, sive præjudiciis abripiamur, sive semper somniemus, sive a genio potente deludamur, impossibile est, ut, dum *judico* me cogitare, revera non cogitem, id est, aliqua affectio in mente mea non existat, quia prius est esse in mente quam sentiri in mente: ad hoc enim prin-

cipium inconsussum, unicuique notum et ab omnibus admissum, tota reducitur probatio nostra. Ergo, etc.

Idem dicendum est de quolibet alio iudicio sensu intimo innixo; v. g., *Ego doleo*; vel enim dolorem sentio, dum iudicium istud efformo, vel non: si prius, verum est iudicium: si posterius, iudicium istud sensu intimo non innititur, ut patet, sed merum est mendacium. Ergo, etc. Unde nullus de veritate sensationum suarum dubitat, nec exigit ut alii probent se reipsa sentire.

Hinc 1° omnia quæ de rerum apparentiis feruntur iudicia essentialiter sunt vera; nam præsentem animæ statum enuntiant et sensu intimo nituntur.

Hinc 2° actualis existentia nostra est respectu nostri prima veritas, per se nota et nulla probatione indigens.

Hinc 3° hæc propositio: Sensus intimus est motivum certum iudicandi, est principium certitudinis per se notum, omnibus commune et cum veritate essentialiter connexum; quod expositione magis quam probatione indiget et nullis objectionibus alicujus ponderis labefactari potest. Sequentes tamen Scepticorum cavillationes proponuntur ad majorem rei elucidationem.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°. Illud non est motivum infallibile iudicandi, quod nos impellit ad iudicia falsa; atqui sensus intimus nos impellit ad iudicia falsa: ergo, etc.

R. Nego min. Propter rationes superius allatas.

Inst. 1°. Ex duobus iudiciis contradictoriis unum sit falsum necesse est: atqui sensus intimus ad duo iudicia contradictoria nos aliquando impellit. Ergo, etc.

R. Nego min.; nam iudicia sensu intimo innixa enuntiant duntaxat præsentem animæ statum; atqui iudicia quæ duntaxat præsentem animæ statum enuntiant non possunt esse contradictoria, alioquin præ-

sens animæ status esset simul talis, et non talis, quod repugnat. Ergo, etc.

Inst. 2°. Hæc duo iudicia: *Ego caleo*; *Ego non caleo*, sunt contradictoria: atqui sensus intimus ad hæc duo iudicia simul nos impellit: ergo, etc.

R. Dist. maj. Hæc duo iudicia sunt contradictoria, si proferantur ab eodem homine, eodem tempore et sub eodem respectu, *concedo*; si proferantur a diversis hominibus, aut diverso tempore vel sub diverso respectu, *nego maj.* Itaque fatemur quod duo prædicta iudicia sint contradictoria, si proferantur ab eodem homine, eodem tempore et sub eodem respectu; tunc enim esset affirmatio et negatio ejusdem attributi de eodem subjecto et sub eodem respectu: sed non sunt contradictoria si proferantur a diversis hominibus, ut patet; aut ab eodem homine, sed diverso tempore; vel ab eodem homine et eodem tempore, sed sub diverso respectu; v. g., caleo sub respectu manus dextræ quam ad ignem admoveo, et non caleo sub respectu sinistræ quam in aquam frigidam immergo; tunc quippe non est affirmatio et negatio ejusdem, de eodem et sub eodem respectu; porro sensus intimus ad duo prædicta iudicia non impellit, nisi sint saltem sub diverso respectu. Ergo, etc.

Sensationes autem caloris et frigoris simul existunt in anima, ut experientia constat, ac proinde in hoc sensationum subjecto sese non excludunt. Qua ratione vere concilientur, ignoramus, quia naturam animæ nostræ non satis cognoscimus. At certum est nullam in ea existere contradictionem, cum diversæ illæ affectiones sese non destruant. Contra vero effectus caloris et frigoris in eadem parte corporis sese destruant; calor enim partes materiæ dilatat et dividit, dum frigus eas restringit ac comprimit; sic perpetua docet experientia. Si autem aliter contingeret, dicta iudicia non essent contradictoria, nec proinde repugnaret ea simul sensu intimo esse innixa. Ergo, etc.

Obj. 1°. Somniantes, delirantes, furiosi, ægroti ima-

ginarii, etc., sæpe judicant se multa videre, audire facere aut experiri, quæ reipsa non vident, nec audiunt, nec faciunt, nec experiantur : ergo, etc.

R. Nego conseq. Nam, ex observatis, sensus intimus de præsentibus mentis nostræ affectionibus tantum, non vero de rebus extra nos positis, nec de externis actibus nos admonet : at in exemplis quæ nobis objiciuntur, de rebus extra nos positis, vel de externis actionibus agitur ; si ergo decipiamur, non sensui intimo, sed aliis causis diverse mentem nostram afficientibus tribuendus est error. Id unum testatur sensus intimus, scilicet, nos in iis circumstantiis eodem modo affici ac si reipsa hæc videremus, audiremus, etc. Porro talia judicia sunt vera. Ergo, etc.

ARTICULUS SECUNDUS,

DE EVIDENTIA.

Vox *evidentia* duplicem habet sensum, et exinde non parva sæpe oritur confusio.

Lato sensu, evidentia sumitur pro omni perceptione clara. Ubi cumque adest lumen adeo fulgens ut inviti ad assensum illi præbendum rapiamur, adest quoque evidentia.

Hic autem eam in sensu strictiori sumimus, et duplex de illa dari potest definitio, prout subjective vel objective consideratur.

Quatenus subjective, definitur *perceptio clara et distincta convenientiæ aut repugantiæ idearum inter se*. Dicitur subjective, quia in mente tanquam in subjecto recipitur. Facultas autem qua mens veritatem clare et directe, absque motivis extrinsecis, percipit vel percipere potest, est *ratio* proprie dicta, de qua specialiter agemus in Psychologia.

Evidentia *objectiva* est quædam aptitudo in objectis ut clare et distincte ab omnibus in iisdem circumstantiis constitutis facile et eodem modo percipiantur : talia sunt objecta mathesis.

Insuper, evidentia dividitur : 1° in immediatam et mediatam ; 2° in intrinsecam et extrinsecam.

1° Evidentia est *immediata* quando convenientia vel discrepantia idearum absque ullo ratiocinio clare percipitur ; dicitur etiam cognitio intuitiva ; v. g., *Totum est sua parte majus*. Vocatur autem *mediata* quando propositio non per se ipsam, sed ope ratiocinii clare percipitur ; v. g., Tres anguli cujuscumque trianguli *rectilini* duobus angulis rectis æquivalent. Hæc enim propositio, demonstratione facta, tam evidens est quam prima, sed non pro omnibus.

2° Evidentia *intrinseca* est illa quæ ex ipsius rei natura nascitur ; talis est evidentia præcedentis propositionis. Evidentia vero *extrinseca* ea est quæ repetitur ab aliquo principio rei extrinseco, vel ex absurdis aliunde secuturis : tales sunt supputationes astronomorum circa nonnullos motus siderum ; evidentes enim non sunt respectu aliorum hominum, nisi ex fide quam habent in testimoniis astronomiæ peritorum, vel ex eventibus jam prænuntiatis et accurate peractis. Hoc sensu mysteria religionis christianæ sunt evidentia, vel melius, evidenter credibilia, quia demonstratur ex una parte Deum esse summe veracem, et ex altera parte eum mysteria revelasse.

Quæcumque evidentia subjectiva, sive immediata, sive mediata, sive intrinseca, sive extrinseca, modo certa habeatur, ejusdem est generis quoad vim probandi ; semper enim est clara convenientiæ aut repugantiæ idearum perceptio. Sed mentem nostram eodem modo non afficit ; evidentia namque extrinseca majorem vel minorem requirit attentionem, et assensum non rapit, sicut primorum principiorum intuitio. Unde fides in mysteria revelata, licet evidenter credibilia, est libera ac meritaria.

Notandum existentiam rerum extra nos positarum ex hac evidentia, ut aiunt, metaphysica concludi non posse, sed tantum ex evidentia physica ; evidentia enim metaphysica versatur tantum circa ideas : atqui

ideæ solam rerum essentiam, non vero existentiam realem exhibent, saltem si excipiatur Dei existentia, quam ipsa cogitatio necessario supponit. Quæstio est igitur an evidentia, prout vulgo intelligitur, sit motivum infallibile de ideis et earum respectibus iudicandi.

PROPOSITIO.

Evidentia est motivum metaphysice certum de convenientia aut repugnantia idearum inter se iudicandi.

Explicatur. 1° Evidentia, ex dictis, est clara et distincta perceptio convenientiæ aut repugnantia idearum inter se: atqui talis perceptio est infallibilis; est enim infallibilis, aut dicendum est mentem eam habendo errare posse: atqui mens talem perceptionem habendo errare non potest; nam tunc eadem simul esset perceptio et non perceptio; esset quidem, ut supponitur; non esset tamen, cum mens falleretur. Ergo, etc.

2° Illud tanquam certissimum veritatis motivum admitti debet, de cuius infallibilitate nemo rationaliter dubitare potest: atqui de infallibilitate evidentia proprie dictæ nemo rationaliter dubitare potest; tam facile enim foret totam naturam nostram mutare, quam nobis persuadere bis duo non dare quatuor, totum non esse sua parte majus, radios circuli non esse æquales, etc. Hinc quando in discussione ad claram convenientiæ aut repugnantia idearum perceptionem devenimus, invincibiliter rapimur ad iudicandum nos huic perceptioni adhærentes decipi non posse. Ita omnes iudicant, et ubi fatentur rem esse evidentem, controversia terminatur. Ergo, etc. Evidentia igitur est motivum metaphysice certum de convenientia aut repugnantia idearum inter se iudicandi.

Eo motivo nituntur geometriæ, astronomiæ et artis mechanicæ periti, etc., quando de principiis scientiæ

suae disserunt, et supputationes suas faciunt. Ubi vero speculationes suas ad praxim reducunt, objecta physica supponunt.

Eodem motivo sæpe etiam innituntur philosophi de quæstionibus logicis, metaphysicis, nec non quandoque de moralibus disserentes.

Jam autem monuimus evidentiam non esse motivum iudicandi de reali rerum contingentium existentia, sed ad aliud recurrendum esse motivum, nempe ad relationem sensuum, hominum testimonium aut divinam revelationem. At, licet ordo metaphysicus et ordo moralis externam non habeant existentiam, sicut substantiæ, nihilo tamen opponuntur et immutabile sunt objectum idearum nostrarum: nam ideæ nostræ essentialiter sunt conformes objectis quæ nobis aliisque hominibus clare exhibent tum in ordine metaphysico, tum in ordine morali; ac proinde hæc objecta prout ab omnibus apprehenduntur in suo genere existunt, alioquin tota rueret certitudo, et intelligentia humana destrueretur. Unde Fénelon, *Existence de Dieu*, 2e partie, chap. I, n° 12: « *Je fais une extrême différence entre mes opinions libres et véritables, et mes idées claires que je ne suis pas libre de changer. Quand même elles seraient fausses, il m'est impossible de les redresser, et je suis sans ressource dévoué à l'erreur. Ceux mêmes qui m'accuseront de me tromper, si c'est une tromperie, sont dans la nécessité de se tromper toujours aussi bien que moi. Cette erreur n'est point un accident; c'est un état fixe où nous sommes nés. C'est leur nature, c'est la mienne.* »

Solvuntur objectiones.

Objicies. Evidentia sæpe, cum abest, iudicatur adesse: ergo de præsentia illius constare non potest.

R. Dist. ant. Evidentia sæpe, cum abest, iudicatur adesse, ante sufficiens examen, *conc. ant.*; post maturum et sufficiens examen, *nego ant.* Etenim illa pro-

positio merito judicatur evidens circa quam affectio nostra eadem est ac circa propositiones per se notas de qua nullus ratione præditus et in ea materia versatus serio dubitare potest. Atqui, data sufficienti attentione, facile comperimus utrum affectio nostra sit eadem circa propositionem de qua agitur, ac circa propositiones per se notas, ita ut non magis de illa dubitare possimus quam de propria existentia nostra, vel de veritate istius principii: *Idem non potest esse simul et non esse.* Ergo, etc.

Inst. 1°. Sæpe philosophi, post adhibitam seriam attentionem, sententias sibi contradictorias defendunt, et ex utraque parte judicant se habere evidentiam; atqui tamen evidentia non est in utraque parte, et forte in nulla. Ergo, etc.

R. Dist. maj. Sæpe philosophi, sine adhibita seria attentione circa rem ipsam, sententias, etc., *conc.*; post adhibitam seriam attentionem circa præsentiam evidentiam, *nego maj.*; etenim si quid in causa esset cur, post adhibitam seriam attentionem, falso putaretur affulgere evidentiam; dum revera non affulget, maxime quæstionis difficultas: at difficultas quæstionis impedire non potest quin judicetur affulgere evidentiam ubi reipsa affulget, abesse vero, si absit. Difficultas enim quæstionis id unum præstare potest, scilicet, ut facilius aut difficilius habeatur evidentia, prout quæstio magis vel minus est ardua, a paucioribus vel a pluribus fuit examinata et soluta; at si, adhibita seria attentione, res clare et distincte percipiatur, et si complures affirmant se ita illam percipere, mens eam experiatur affectionem vividam et invincibilem quæ semper comitatur evidentiam; si vero, quacumque adhibita attentione, res clare non intelligatur, aut a multis viris gravibus negetur, mens eadem non experiatur affectionem, ac proinde merito judicare non poterit se habere evidentiam: ergo difficultas quæstionis non impedit, etc. Ergo, etc.

Inst. 2°. Ut prudenter asseratur dictos philosophos,

evidentiam falso sibi vindicantes, sufficientem attentionem non adhibuisse determinare oportet gradum examinis necessarium: at ille gradus determinari non potest siquidem pendet a quæstionis difficultate, ab ingenii acumine vel exilitate, a cognitionibus jam acquisitis, ab usu et exercitio, etc. Ergo, etc.

R. Nego min. Gradus enim examinis necessarius generatim est ille qui nos ducit ad claram notitiam veritatis quam inquirimus, ita ut hæc veritas detecta eodem modo nos afficiat ac veritates per se notæ aut demonstratæ, quales sunt propositiones mathematicæ. At hujusmodi gradus examinis et attentionis sufficienter determinatur, unusquisque enim serio attendens, comperire poterit utrum eam affectionem quæ evidentiam semper comitatur, in se sentiat, nec ne, et videre an alii ita eam sentiant: si eam sentiat et audiat alios dicentes se pariter eam sic sentire, gradum attentionis sufficientem adhibuit; secus, judicare debet se ad gradum examinis sufficientem nondum pervenisse, aut difficultatem captum mentis suæ superare. Ergo, etc.

Inst. 3°. Nunquam certo judicabitur sufficientem adhibitam fuisse attentionem, nisi detur signum infallibile quo illud constare valeat: atqui nullum datur hujusmodi signum. Ergo, etc.

R. Nego min. Nam certum est principium istud: illud admittendum est ut verum, circa quod omne dubium respectu omnium est rationabiliter impossibile, alioquin nihil esset certum: at principium istud est signum infallibile quo merito judicatur sufficientem adhibitam fuisse attentionem. Vel enim ope ratiocinii ad claram hujusmodi perceptionem pervenimus, vel non: si prius, de veritate sic percepta nemo potest dubitare, et judicamus sufficientem adhibitam fuisse attentionem; si posterius, assensum cohibere possumus, et eo ipso pronuntiare debemus sufficientem adhibitam non fuisse attentionem, aut quæstionem captum nostrum superare; a ferendo igitur iudicio certo

abstinere debemus. Ergo revera datur signum, etc. Ergo, etc.

Inst. 4°. Signum istud esset ipsamet evidentiā : atqui evidentiā non potest esse sui ipsius signum. Ergo, etc.

R. Nego min. Evidentiā enim se habet respectu mentis sicut lux meridiana respectu oculorum : atqui ut lux meridiana oculis nostris innotescat, non requiritur signum ab ea distinctum : ergo a pari nec evidentiā requirit signum a se distinctum, sed est sui ipsius signum. Ergo, etc.

Inst. 5°. Sæpe evidentiā a verisimilitudine secernere non possumus : ergo non potest esse sui ipsius signum.

R. Nego ant. 1° Enim evidentiā a verisimilitudine tuto secernere possumus, si intima affectio nostra non sit eadem circa verisimilitudinem ac circa evidentiā : atqui intima affectio nostra non est eadem circa verisimilitudinem ac circa evidentiā; ubi enim de propositione evidenti agit, ita vivide afficimur ut ad assensum illi præbendum etiam inviti rapiamur : at si propositio sit tantum verisimilis, vividam hanc affectionem non experimur. Unde multa invincibiliter ignoramus sed nunquam invincibiliter judicamus ut evidens quod non est tale. Caveamus igitur ne ultra id quod clare percipimus certo judicemus. 2° Propositio evidens talis omnibus in ea materia versatis apparet; non ita verisimilitudo. Ergo, etc.

Inst. 6°. Verisimilitudo præ se fert speciem veri, ut ex etymologia patet : ergo ab evidentiā tuto secerni non potest.

R. Dist. ant. Verisimilitudo præ se fert speciem veri primo intuitu, *conc.*; maturo adhibito examine, et aliis hominibus consultis, si opus est, *nego ant.* Itaque fateor verisimilitudinem primo intuitu speciem veri præ se ferre : at si rem diligentius introspeciamus, et quid alii sentiant consideremus, hæc mera veritatis apparentiā evanescit, et tunc vividam non expe-

rimur affectionem quæ cum veritate evidenter percepta semper conjungitur. Ergo, etc.

Inst. 7°. Judicamus aliquam propositionem esse veram, quia apparet vera : atqui apparere potest vera, quamvis falsa sit. Ergo, etc.

R. Dist. maj. Judicamus, etc., quia vera apparet evidenter, *conc.*; quia apparet vera qualicumque apparitione, *nego maj.* Eodem sensu *distincta minore, nego consequentiam.* Itaque duplicis generis distingui possunt veritatis apparentiæ, evidentes, scilicet, et dolosæ seu umbratiles : porro judicare non debemus aliquam propositionem esse veram, nisi veritas appareat evidenter, ita ut assensum illi denegare non possimus; quamdiu vividam hanc affectionem non experimur, judicare debemus propositionem esse ad summum verisimilem, probabilem aut dubiam, prout nobis apparet, non autem veram. Ergo, etc.

Si prudenter sic ageremus, a præcipitatione, cupiditatibus et præjudiciis diligentissime caventes, nunquam evidentiā falso nobis vindicarem, nec illius umbra vel apparentiā deciperemur; ignorantiam nostram cum simplicitate fateremur, quoties perfectam rerum notitiam non haberemus, aut alios sensatos, in scientiā de qua agitur peritos, adversantes aut dubitantes videremus.

Notandum est 1° evidentiā in multis casibus patere : quamvis in aliis ab apparentiā non ita facile secernatur, non ideo desinit esse inconcussum veritatis motivum, quando reipsa affulget.

Notandum est 2° objecta evidentiā eodem modo ab intelligentiis, quibus sunt proportionata, percipienda esse, sicut sol eodem modo ab oculis sanis videtur; unde repugnat aliquem habere evidentiā contra sensum generis humani, aut sanioris partis hominum : communis igitur aliorum hominum sensus ostendere potest quinam ex contententibus evidentiā merito sibi vindicent, et in controversiis ad hunc ju-

dicem sæpe recurrendum esse omnes fatentur, aut fateri coguntur.

Unde in discussionibus nemo propriam allegare potest evidentiam tanquam principium demonstrationis syntheticæ vel tanquam ultimam propositionem demonstrationis analyticæ; adversarium enim negantem rem esse evidentem ex evidentia mea convincere non possum, sed debeo rem elucidare, et pro viribus meis efficere ut evidens ipsi appareat sicut et mihi. Sæpe etiam ego plenam habere non possum certitudinem, nisi advertam rem talem esse ut non mihi solum, sed et aliis rationis usum habentibus et serio attendentibus evidens apparere debeat. Sic omnes, etiam Cartesiani, semper judicaverunt; v. g., auctor libri *l'Art de penser*, 4e partie, ch. 6: « *Il faut tenir pour clair ce qui paraît tel à tous ceux qui veulent prendre la peine de considérer les choses avec attention et qui sont sincères à dire ce qu'ils en pensent inté-riurement.* »

Quæritur utrum evidentia possit esse major vel minor?

R. Evidentia potest esse major vel minor extensive, non vero intensive.

1° *Extensive*: evidentia enim major est extensive si ad plures rei proprietates vel respectus sese extendat: atqui certe plures ejusdem objecti proprietates vel respectus attingere possumus. Ergo, etc.

2° Major esse non potest *intensive*: ut enim major esset *intensive*, arctius jungi deberet cum veritate in uno casu quam in altero: atqui repugnat evidentiam arctius jungi cum veritate in uno casu quam in altero; nam essentialiter cum veritate conjungitur: in essentialibus autem non datur plus et minus: v. g., bis duo non magis dare possunt quatuor in uno casu quam in altero. Ergo, etc.

Idem dicendum est ac de certitudine quæ extendi potest quoad objecta, vel quoad media quibus acquiritur; non vero quoad suam cum veritate connexionem.

Si ergo plures eadem de re sæpe adhibeantur demonstrationes, id non fit præcise ad augendam connexionem cum veritate jam certo cognita, sed 1° ad firmiorem mentis adhæSIONEM, sicut objectum clare visum, clarius adhuc videtur si augeatur lumen; 2° ut magis excitetur animus et in arte demonstrandi exerceatur; 3° ut ipsius curiositas impleatur; 4° ut ille cui una demonstratio non arridet, altera convincatur: ita enim disponuntur homines ut eodem modo eandem non percipiant veritatem; qui prima fronte eam non vident, assensum illi sub altera facie sic exhibitæ non denegabunt.

SCHOLIUM.

Sequitur, ex dictis, evidentiam esse primam veritatis regulam pro judiciis ipsa innixis; prima enim regula veritatis est ultima ratio quæ afferri possit; at evidentia ultima est ratio quæ in judiciis ipsa innixis afferri possit. Necesse est enim ut sit connexio inter propositiones quæ ad demonstrationem inserviunt; sed ubi, per seriem propositionum sibi concatenatarum, ad principium evidens devenitur, aut at principio evidenti ad propositionem demonstrandam perventum est, et adversarius fateri cogitur rem esse evidentem, tunc nihil addi potest, et demonstratio est completa. Ergo, etc.

ARTICULUS TERTIUS.

DE RELATIONE SENSUUM.

Mediantibus quinque sensibus nostris, qui *quasi fenestræ sunt animi*, ut ait Cicero, *de Legibus*, l. 1, n. 9, varias experimur sensationes quas ad externa objecta referimus: unde distinguendum est inter sensationes et sensuum seu potius sensationum relationem. Sensatio enim nihil aliud est quam interna mentis affectio quæ in nobis occasione corporum circumstantium excitatur; corpora scilicet sensus nostros, juxta leges physicas unicuique et ipsis corporibus

propriam, movent, et inde sequitur sensatio, cujus naturam et modum in Psychologia expendimus. *Relatio* autem *sensuum* est invincibilis illa propensio qua sensationes nostras ad corpora tanquam ad earum causas referimus, et ideo qua de ipsis corporibus iudicamus.

Certum est sensus in multos errores multasque illusiones quotidie nos inducere. Quidam philosophi iudicaverunt eos erroris convictos nullam mereri fidem, concluderuntque nulla forte existere corpora, sed mera tantum phantasmata et puras imagines: alii vero non ita negarunt corpora existere, sed contenderunt illorum existentiam ratione demonstrari non posse.

1° *Academici*, si non omnes, saltem plures, absolutam connexionem inter rerum existentiam et earum essentias non deprehendentes, inferebant nihil forte existere, et sola iudicia de rerum apparentiis sub hoc respectu admittenda esse ut vera.

2° *Descartes*, rebus sedulo attentis, contendit (*Medit. 6, et Princip. parte 2*) existentiam corporum ex summa veritate Dei repetendam esse. Unde contra atheos demonstrari non potest ea existere.

3° *Malebranche*, postquam errores sensuum, in toto libro primo *de la Recherche de la vérité*, ultra modum descripsit, in tomo IV, cap. 6, docet relationem sensuum per se sufficientem non subministrare demonstrationem de corporum existentia; sed, ut omnimoda hac de re obtineatur certitudo, recurrendum esse ad revelationem.

4° *Berkeley*, episcopus anglicanus in Hibernia, anno 1733 natus, in opere gallice, inscripto, *Principes des connaissances humaines*, et in alio dicto, *Dialogue entre Hylas et Philonous*, non solum dixit existentiam corporum esse dubiam, sed audacter affirmavit nullum esse corpus, neque proprium, neque alienum, nullam materiam, nullum mundum physicum, sed tantum animæ nostræ modificationes a Deo in nobis impressas, quarum objecta sunt mera phantasmata,

quibus perpetuo deludimur. Sic etiam Hume, *Traité de la nature humaine*.

5° Emmanuel *Kant*, natus Konisbergæ, anno 1724, quasdam intellectus nostri formas assignans ut fundamentum et originem omnium cognitionum nostrarum, realem corporum existentiam stricte sibi demonstrare non potest, quod infra ostendemus in dissertatione speciali.

Fichte, *Kant* discipulus, et ejus asseclæ, *autotheismum* et *egoismum* propungantes, de quibus fusius dicemus in Theodicea, non habent sensationes nisi ut mentis limites ad quos mens ipsa adducitur et quos experitur in suis evolutionibus.

PROPOSITIO.

Relatione sensuum infallibiliter constat generatim existere corpora.

Prob. Illud infallibiliter certum est quod ipsa natura invicte nobis demonstrat: atqui ipsa natura invicte nobis demonstrat corpora generatim existere; nam propensio universalis, constans et invincibilis merito reputanda est vox naturæ et omne excludit dubium: atqui propensio qua ferimur ad iudicandum corpora generatim existere est universalis, constans et invincibilis.

1° *Est universalis*: illa enim propensio est universalis quam omnes homines, docti et indocti, in quacumque ætate aut regione mundi, eodem modo, experiuntur: atqui omnes homines, docti et indocti, in quacumque ætate aut regione mundi, eandem experiuntur propensionem ad iudicandum existere corpora; ipsimet *immaterialistæ*, qui corporum existentiam negarunt aut affirmarunt demonstrari non posse, eodem modo semper se gesserunt ac si credidissent corpora existere. Ergo 1°, etc.

2° *Illam propensio est constans*: nam hæc propensio